

T E R R A
Westerwolda

Tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde

Harm Dijkmeijer
over onder meer het bevrijdingsdrama in Veele

pagina 16

Interview: Harm Dijkmeijer p.16

Een tragisch ongeluk in het Hebrecht p.6

Fotograaf Tonnis Post p.10

Dit tijdschrift is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde

Jaargang 7, nummer 1, voorjaar 2018

prijs: € 4,95

Colofon

Terra Westerwolda is het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde. Het is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW), mede mogelijk gemaakt door Museum de Oude Wolden (MOW) in Bellingwolde. Terra Westerwolda verschijnt drie keer per jaar.

Redactie

Tjarko van Dijk
Hans ter Heijden (hoofd- en eindredactie)
Jan Huizing
Henriëtte Kuiper
Obby Veenstra (namens MOW)
Geert Volders
Erik Wubs

Vaste medewerkers

Herman Janssen (fotografie)
Sanne Meijer (Sanne Meijer Onderweg)
Geert Schreuder (illustraties)

Vormgeving

Janty Heeres, JantyDesign, Rhederveld

Drukwerk en distributie

Wubbe Alvering, Vlagtwedde

Terra Westerwolda en HVW op internet
www.verenigingwesterwolde.nl

Contact met de redactie

Reacties en ideeën voor artikelen zijn welkom bij Hans ter Heijden, telefoon 0599 313811 / 06 51056565, e-mail: taalschuur@hetnet.nl

Lid-abonnee worden?

Zie pagina 31.
Terra Westerwolda is voor € 4,95 ook verkrijgbaar bij diverse (boek)winkels.

Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de afbeeldingen volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Zij die menen nog zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de redactie wenden.

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Marten Fokkens (webmaster)
Jan Huizing
Kineke Kuper-Dijkmeijer (penningmeester)
Ina Middelkamp-Maarsingh (secretaris)
Harm Prenger
Geert Volders
Ruut Wegman

Jaargang 7, nr. 1, maart 2018

Van de redactie

Op volle kracht

Met een vernieuwde redactie luiden we het voorjaar in. Jochem Abbes zag zich vanwege zijn drukke werkzaamheden genoodzaakt uit de redactie te stappen, maar zal ongetwijfeld nog bijdragen leveren. Als nieuwe redactieleden verwelkomen wij Obby Veenstra, directeur van Museum de Oude Wolden in Bellingwolde, en Erik Wubs uit Ter Apel, masterstudent geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Op volle kracht blijven we de rijke geschiedenis van Westerwolde onder de aandacht brengen. Van u, de lezer!

In dit nummer: Jan Battjes reconstrueerde een tragisch ongeluk tijdens de mobilisatie in het Hebrecht, Geert Luth schrijft over sociale mobiliteit in Sellingen en Jan Huizing vertelt aan de hand van unieke ansichtkaarten over het bezoek van zijn overgrootvader aan de Wereldtentoonstelling in Parijs. Wederom zijn er prachtige foto's van Tonnis Post en Geert Volders licht de landschapsbiografie van Westerwolde toe. Harm Dijkmeijer verhaalt in het 'groot interview' over zijn veelbewogen leven, waarin het drama bij de bevrijding van Veele nog lang zijn sporen naliet.

Natuurlijk zijn er ook nog de vaste rubrieken. Veel leesplezier!

Hans ter Heijden

Afscheidscadeaus

Op 1 januari jl. werd de nieuwe gemeente Westerwolde een feit. Dat betekende het afscheid van de gemeenten Bellingwedde en Vlagtwedde. Ter gelegenheid hiervan kregen alle huishoudens in Bellingwedde het boek *Bellingwedde. Een rijke historie* van René Perton, Harm Frits Korvemaker en Edo Edens cadeau. Het boek bevat de complete geschiedenis van de voormalige gemeenten Bellingwolde, Wedde en Bellingwedde en is rijk geïllustreerd. Zo lang de voorraad strekt is het nog voor € 25,00 verkrijgbaar bij o.a. Museum de Oude Wolden.

Inwoners van de voormalige gemeente Vlagtwedde ontvingen de cd *Lutje Vlagtwedder Laidjesboek*, met veertien door veelal Westerwoldse artiesten gezongen oude volksliedjes van diverse dorpen en gehuchten. Bijvoorbeeld van Veele (Mei-Lin Germs), Ter Apel (Klaas Spekken) en Bourtange (Marius Monkau). Beide geschenken werden fraai vormgegeven door Janty Heeres, die ook tekent voor de lay-out van Terra Westerwolda.

Cover

Kunstschilder Geert Schreuder verbeeldt de angst als bij de bevrijding de boerderij van het gezin Dijkmeijer in Veele in vlammen opgaat. Zie interview met Harm Dijkmeijer.

Het volgende (zomer)nummer van Terra Westerwolda verschijnt in juli 2018

Inhoudsopgave

Vaste rubrieken

- 4 Column: Siste Viator: Rare jongens
- 5 Uitgelicht: Zilveren lepels
- 12 Literatuur dl. 7: Kees Stip in Westerwolde (2)
- 21 Het portret van Geert Jans Huizing en Geertje Jans Snelter
- 28 Uit de geschiedenis van Westerwolde deel 13
- 30 Sanne Meijer Onderweg: De Joodse begraafplaats in de Maten
- 31 Nieuws Historische Vereniging Westerwolde
- 32 Historische Actualiteiten

Artikelen

- 6 Een tragisch ongeluk in het Hebrecht
- 10 Tonnis Post. Fotograaf van de vooruitgang (deel 2)
- 14 Een Westerwolder in Parijs
- 22 Sociale mobiliteit in Sellingen
- 27 Landschapsbiografie van Westerwolde

Interview

- 16 Harm Dijkmeijer schrijft geschiedenis

Een Westerwolder in Parijs pagina 14

Landschapsbiografie van Westerwolde pagina 27

Een tragisch ongeluk in het Hebrecht
Een reconstructie na bijna tachtig jaar
pagina 6

Sociale mobiliteit in Sellingen
pagina 22

Sanne Meijer Onderweg
De Joodse begraafplaats in de Maten
pagina 30

Column: Siste Viator

Rare jongens

door Geert Volders

Geschiedenis krijgt als schoolvak, maar ook als thema, veelvuldig het etiket 'saai' of 'stoffig'. Daar was de Nederlandse Publieke Omroep zich goed van bewust toen het in 2017 een nieuw geschiedenisprogramma ging uitzenden. Het verleden moet volgens de huidige standaarden immers op een leuke en toch informatieve wijze aan een groot publiek vertoond worden. Zo kwam het programma 'Rare Jongens' tot stand.

Onder leiding van een presentator gaat een zelfbenoemd "leger rare jongens [acteurs/cabarettiers, GV] los op alles wat je nog niet wist maar nooit meer zult vergeten van duizenden jaren malligheid en inventiviteit van de mens". In zekere zin doen de programmamakers de naam van hun show eer aan. Het is inderdaad een stel rare jongens. Hoewel er wel degelijk historische feiten worden gedeeld, is het komediegehalte torenhoog. Men krijgt daardoor de indruk dat men in vroegere tijden vooral met merkwaardige gebruiken bezig was en dat we nu toch een stuk beschaafder zijn geworden. Dit deed mij denken aan de titel van een bekend geschiedfilosofisch boek door de Amerikaanse historicus David Lowenthal: *The past is a foreign country ofwel Het verleden is een vreemd land*.

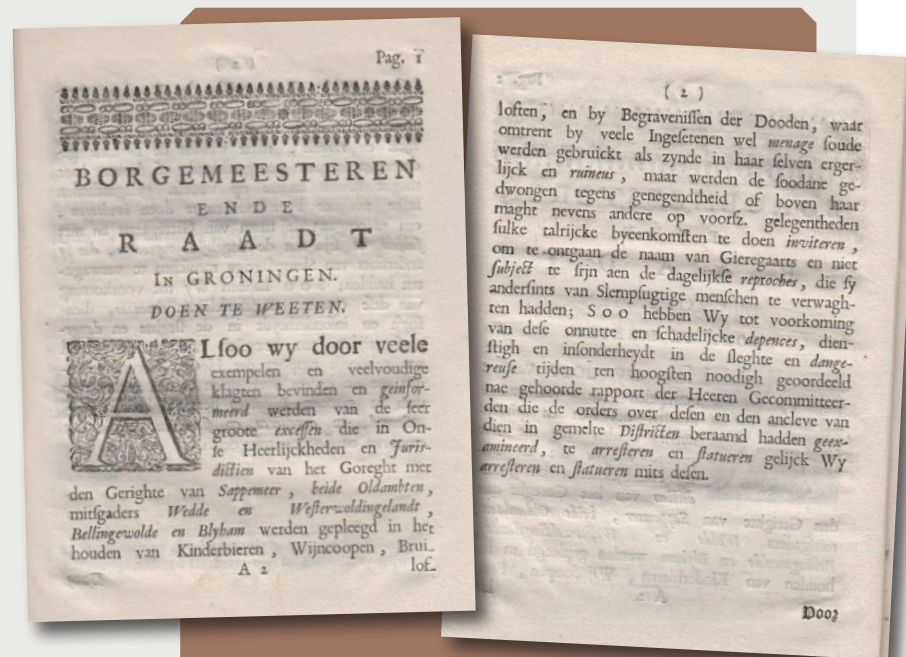
In zijn betoog maakt Lowenthal duidelijk hoe mensen om kunnen gaan met het verleden. We bekijken het verleden door een hedendaagse bril. We lezen, zien of horen over onze voorouders en hun gebruiken. Vreemde mensen met vreemde gewoonten. Men moet moeite doen om dit verleden te begrijpen. Wanneer dat niet gebeurt, dan wordt het verleden ervaren alsof het een vreemd land betreft. Een land waarvan men de taal niet verstaat, de mensen niet herkent en de gebruiken niet begrijpt. Er is echter iets 'eigens' aan, want het betreft het eigen verleden.

Neem nu een gebruik als het schenken van 'leedbier'. Vele eeuwen geleden werd in Westerwolde na een overlijden een begrafenismaaltijd aangericht, waarbij het zogenaamde leedbier werd geschonken. Totdat de drost besloot dat het verboden moest worden, omdat het te vaak leidde tot wantoestanden. Zo verdween het gebruik

- zij het langzaam - uit de Westerwoldse samenleving, om op de lange termijn plaats te maken voor de koffie met cake. Het leedbier werd op den duur vergeten en wanneer men er nog wel van wist, dan werd het beschouwd als een vreemd en merkwaardig gebruik uit een ver verleden.

Leedbier werd verboden omdat het te vaak leidde tot wantoestanden

Het is begrijpelijk dat het verleden ervaren wordt alsof het een vreemd land met een onbekende cultuur betreft. Wanneer het verleden vervolgens gepresenteerd wordt als zijnde een vreemde wereld, gevuld met 'rare jongens', getuigt dat van een wel heel erg zelfingenomen visie op de eigen cultuur. Het leedbier in Westerwolde kan beschouwd worden als zo'n vreemd gebruik. In de gecommmercialiseerde uitvaartbranche is echter waarneembaar dat de alcoholhoudende dranken juist hun rentree maken. Misschien was het verleden dus toch niet zo vreemd.

Middels ordonnanties (bevelen) werden bepaalde gebruiken - zoals het schenken van leedbier - aan banden gelegd. Foto: 'Ordonnantie op de kinderbieren, wyncoopen, bruiloften en begravenissen der dooden' (Groningen 1721).

Uitgelicht!

Zilveren lepels

Gouden en zilveren voorwerpen: de 'pronkjuwelen' van rijke boeren

In deze rubriek besteedt Jan Huizing aandacht aan voorwerpen die we in onze tijd van robotisering niet meer kennen. In leven en werk van onze voorouders speelden ze echter vaak een belangrijke rol.

door Jan S.A. Huizing

Deze keer wil ik iets vertellen over het 'rijke boerenleven' in een vervlogen tijd. In navolging van de adel en later ook de kooplieden in de stad, wilden de gegoede boeren op het platteland ook laten zien dat ze rijk waren. Daarom werden meestal zilveren of gouden voorwerpen aangeschaft en gebruikt. Met bestek, tabaksdozen, horloges, bijbelsluitingen, maar ook sieraden en oorijzers behorende bij de (kleder)dracht uit die tijd, kon men pronken en laten zien dat men tot de gegoede boerenstand behoorde.¹

Initialen

Een paar zilveren lepels zijn al eeuwen in bezit van een oud Westerwolds boerengeslacht. Vroeger werden ze bewaard in de brandkast, tegenwoordig in een bankkluis. Ze zijn aan de achterzijde voorzien van de initialen BB en RJ. Tevens staat het merk van de maker van de lepels erop: BD (in een rechthoek). Ook zien we aan de achterkant, op de overgang van de bak naar de steel, een 'rattenstaart'.² Die werd na 1800 niet meer toegepast en dat geeft een aanwijzing over de periode waarin de lepels zijn ontstaan.

Afmeting lepels: lengte 20,7 cm, breedte 4,5 cm. Foto: auteur.

Detail met de initialen en het meesterteken. Foto: auteur.

1) Zie ook Terra Westerwolda, jaargang 1, nr. 1 (2011) 4.

2) Omdat de verbinding tussen lepelsteel en lepelschep (de 'bak') het kwetsbaarste deel van de lepel is, werd deze plaats soms versterkt met een zilveren plaatje. Een naaldvormige versterking wordt ook wel 'rattenstaart' genoemd.

3) Zie J.S.A. Huizing, *Boerderijen in het kerspel Vriescheloo* (Zuidlaren, 2002).

Mobilisatie 1939

Een tragisch ongeluk in het Hebrecht

Een reconstructie na bijna tachtig jaar

Voordat de Duitsers in mei 1940 ons land binnenvielen, had de oorlog in Westerwolde zijn schaduw al vooruit geworpen. Tijdens de mobilisatie verloren namelijk in het Hebrecht een militair en een burger het leven bij een ongeval met explosieven. Een reconstructie na bijna tachtig jaar.

door Jan Battjes

Op 10 april 1939 mobiliseerde de regering de Grensbataljons van ons leger. Aanleiding was de dreigende internationale situatie. Meteen daarna namen deze bataljons posities in langs de landsgrenzen. De militairen in de voorste linies, dicht bij de grens, moesten alarm slaan bij een aanval. Om de opmars van de vijand enigszins te vertragen moesten ze vervolgens bruggen opblazen en eventueel versperringen aanbrengen. Daarna moesten ze zich zo snel mogelijk terugtrekken, want ze hadden geen verdedigende taken. In de omgeving van Vlagtwedde en Bellingwolde werd het 12e Grensbataljon gelegerd, afkomstig van het garnizoen in Groningen. Hier vormde het Ruiten-Aa Kanaal de voorste linie. Maar het bataljon trof ook maatregelen in het gebied tussen dit kanaal en de Duitse grens, zoals bij de brug over het Verbindingskanaal in het Hebrecht. Deze brug vormde de enige toegang tot het Hebrecht via een verharde weg.

Klaas Mulder en Bine Tuin

Ook de kruidenier Klaas Mulder uit de buurtschap Weite passeerde deze brug als hij naar zijn klanten in het Hebrecht ging. Hij kwam van oorsprong uit

Siddeburen, waar zijn vader smid was. Zelf was hij daar bakkersknecht. In Siddeburen werd elk jaar met Pinksteren een zangfestival gehouden. Ook Töbina Anna Tuin uit Weite trad een keer met haar zangkoor op in Siddeburen. Bine, zoals ze altijd werd genoemd, en Klaas maakten toen kennis met elkaar. Zij kregen verkering en in februari 1936 verloofden ze zich. Klaas vond een baan bij bakker Vegter in Vriescheloo, zodat hij dichterbij Bine kwam te wonen. Ze trouwden in mei 1938 en ruim een jaar later kregen ze een dochttertje, Martha Jantje. Inmiddels hadden ze in Weite een kruidenierswinkel overgenomen. Klaas was een vriendelijke man, die goed met zijn klanten kon omgaan. De winkel liep daarom goed, hoewel het gebied dunbevolkt was en er nog twee andere kruideniers waren. De boodschappen bezorgde hij met een driewielige bakfiets, met daaraan vastgemaakt een trekhond. De trekhond maakte het fietsen gemakkelijker.

Een versperring bij de brug

Op vrijdag 10 november 1939 ging Klaas op weg naar het Hebrecht om daar boodschappen af te leveren. Bine zal hem hebben nagezwaaid, want dat deed ze altijd.

Even na halfeen arriveerde Klaas met zijn bakfiets bij de brug over het Verbindingskanaal. Hij was die dag niet de eerste die deze brug wilde passeren. Toen kinderen uit het Hebrecht die ochtend naar hun school in Weite fietsten, zagen ze bij de brug een soldaat. “Afstappen jullie!”, hoorden ze eerst en daarna: “Wat moeten jullie?” De kinderen zeiden dat ze naar school gingen. “Kom maar mee.” In het brugdek zagen ze een gat met daarin een grijsgroen, rond voorwerp. “Nu moet je hier overheen stappen, trap er niet op en kom er niet aan.” De kinderen konden niet weten dat de brug van explosieven was voorzien. Bovendien waren er landmijnen ingegraven ten westen van de brug, aan de kant van Weite. Over deze mijnen lag een zwart geteerde, houten balk.

Voertuigen mochten de brug niet meer gebruiken en daarom was er een versperring van prikkeldraad aangebracht in de vorm van een ‘Friese ruiter’ (zie tekening). Alleen voetgangers mochten nog passeren, voor hen was er een smalle doorgang.

Toen Klaas die ochtend niets vermoedend bij de brug kwam, zag hij daar tot zijn grote verbazing de versperring. Hij was daar toen niet de enige, want vlak bij de brug stond een autobus met daarin twee personen. De landbouwer Nanno Venhuizen uit het Hebrecht liep daar ook rond. Hij nam een kijkje bij de versperring. Klaas vroeg hem of hij met zijn kar over de brug zou kunnen. “Dat zal je wel laten!” kreeg hij als antwoord. Venhuizen vertelde hem ook dat er mijnen lagen. Bij de brug stond op dat moment de 20-jarige soldaat Ekke van der Net op wacht. Klaas vroeg hem of het mogelijk was om toch over de brug te gaan, maar Ekke verbood dat. “Het is heel gevaarlijk”, zei hij erbij. Deze onverwachte tegenslag betekende dat Klaas via zandpaden een omweg zou moeten maken om bij zijn klanten te komen. Hij zou dan laat thuis komen. Maar hij had haast. Want drie dagen later, op maandag 13 november, zou hij zijn 26e verjaardag vieren. Zijn moeder uit Siddeburen zou een paar dagen bij hen logeren en hij wilde per se deze vrijdagmiddag nog een lekkere taart voor haar bakken. Hij bleef daarom nogal aandringen en tenslotte zwichtte Ekke.

Het ongeluk

Niet alleen gaf hij Klaas toestemming om toch over de brug te gaan, hij hielp hem zelfs daarbij. Vol ongeloof en met verbazing zagen de twee mannen in de autobus wat er gebeurde. “Most eens zain, dei soldaat helpt doar ‘n bakfiets over de Klap, dei kou”¹, zei de een tegen de ander. Ekke tilde de Friese ruiter aan de rechterkant op, waarna Klaas met zijn bakfiets naar voren reed. Vlak voor de zwart geteerde balk stopte Klaas. Hij stapte af en probeerde zijn hond los te maken. Dat lukte hem niet. Hij stapte daarna voorzichtig over de balk en de mijnen heen. Eenmaal op de brug pakte hij de bakfiets van voren beet, met de bedoeling hem over de mijnen heen te tillen. Ekke hield toen met zijn linkerhand nog steeds →

Brug over het Verbindingskanaal bij het Hebrecht, 1949. De brug is in de jaren vijftig van de vorige eeuw vervangen door een vaste betonnen brug. Nu ligt daar een dam. Foto: Nationaal Archief, Fotocollectie Nederlandse Heidemaatschappij.

Trouwfoto dd 18 mei 1938 van Klaas Mulder (geb. 13 november 1913) en Töbina Anna Tuin (geb. 14 februari 1915). Collectie M. J. Ottjes-Mulder.

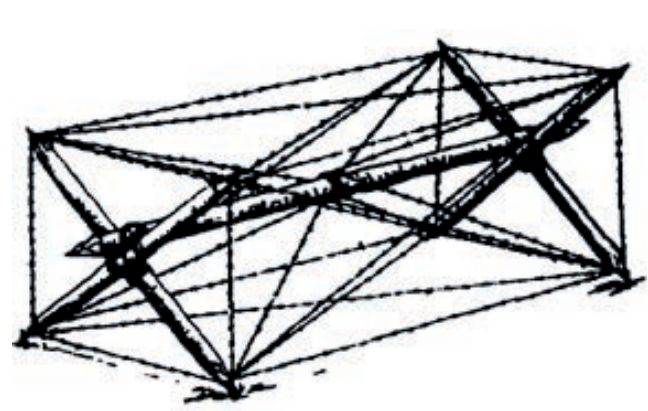
1) Letterlijke tekst uit het proces-verbaal

Tijdens de mobilisatie zijn op tal van punten in het oosten van Groningen en Drenthe kazematten gebouwd. Op de foto staat een van de twee kazematten bij de Vlagtweddersluis. Collectie Jan Battjes.

Detail van de topografische kaart van 1934. Aangegeven zijn de winkel van Klaas Mulder (rode cirkel) en de ophaalbrug over het Verbindingskanaal (blauwe cirkel). Bron topografische kaart: www.topotijdreis.nl.

Voorbeeld van een Friese Ruit, een versperning van houten balken en prikkeldraad.

Bron: www.forumeerstewereldoorlog.nl.

de Friese ruit omhoog. Om de fietskar in balans te houden, pakte hij met zijn rechterhand het stuur vast. Maar opeens ging er iets vreselijk mis. Verloren ze de controle over de bakfiets? Maakte de hond een onverwachte beweging? Of kwam Klaas per ongeluk in aanraking met de explosieven op de brug? Hoe dan ook, plotseling was er een ontploffing. De gevolgen waren vreselijk. Ekke was op slag dood, Klaas werd weggeslingerd naar de overkant van het water. Hij heeft nog heel even geleefd. Een bizar detail is dat de hond het ongeluk wel heeft overleefd. Hij zat nog vast aan een deel van de weggeslingerde bakfiets. Toen de vader van Bine die middag in het lijkenhuisje van Vlagtwedde zijn schoonzoon moest identificeren, kwam de hond aanlopen en sprong tegen hem op....

Wonder boven wonder vloog slechts een deel van de munitie in de lucht, maar toch is de ontploffing hevig geweest. Restanten van de bakfiets werden tientallen meters verder gevonden en zakjes van de kruidenierswaren kwamen terecht in de bomen aan de overkant van de brug. Van de autobus barstten een aantal ruiten. Vanzelfsprekend raakte ook de brug zelf beschadigd. Voor voetgangers kwam er later een noodvoorziening in de vorm van een schipbrug. De knal was tot in de verre omtrek te horen. Ook de leerlingen van de lagere school in Weite hoorden opeens een enorme dreun. Ze zaten toen in de middagpauze hun boterhammen te eten en ze schrokken erg. Bine moet de klap ook hebben gehoord. Zij bleef als weduwe achter met Martha, een baby van nog geen zes maanden, terwijl zij toen in verwachting was van haar zoon Klaas. Na de oorlog hertrouwde zij. Bine is 79 jaar geworden.

De begrafenissen van Klaas en Ekke

Klaas werd op woensdag 15 november begraven in Vlagtwedde, twee dagen nadat hij 26 jaar zou zijn geworden. Zijn plotselinge overlijden heeft op de bevolking een diepe indruk gemaakt en dat kwam tot uitdrukking in een massale publieke belangstelling. Vanuit zijn huis trok een lange stoet, met veel volgauto's, naar de begraafplaats. Langs de weg stonden overall mensen die een laatste groet brachten en bij de Vlagtweddersluis stonden militairen opgesteld. Toen de stoet hier passeerde presenteerden zij het geweer. Op de begraafplaats voerden Kapitein Kriegsman en dominee Meedendorp het woord. Namens de familie bedankte Geert Battjes, een zwager van Klaas, de aanwezigen voor hun grote opkomst en voor het betoonde medeleven. Ekke kwam uit Den Ham, waar zijn vader landarbeider was. Ook bij zijn begrafenis was veel publiek op de been. Hij is in Den Ham begraven met militaire eer. De stoet trok onder tromgeroffel naar de begraafplaats, militairen droegen de kist met daarop de Nederlandse vlag, en bij het graf is een salvo afgevuurd. Op de begraafplaats spraken luitenant-kolonel Sonne, de veldprediker majoor Van den Berg, luitenant Koops en anderen.

Nabeschuwing

Achteraf bezien is het duidelijk dat Klaas niet zo had moeten aandringen en dat Ekke zich aan zijn orders had moeten houden. Maar hoe zit het met de kennis die zij op dat moment hadden? Toen Klaas die ochtend op

pad ging, heeft hij niet willens en wetens een risicovolle situatie opgezocht. Hij wist immers niet dat de brug was versperd. Hij is hier dus volkomen onverwacht en op een voor hem uiterst vervelend moment mee geconfronteerd. Wel was het op voorhand duidelijk dat het gevaarlijk zou zijn om te proberen de bakfiets over de mijnen heen te krijgen. Ongetwijfeld heeft Ekke hem daarom tot voorzichtigheid gemaand en beiden zullen ze de nodige behoedzaamheid in acht hebben willen nemen. Ze moeten hebben gedacht dat het verantwoord was, als ze maar voorzichtig waren. We zullen nooit meer weten wat er precies fout ging. Maar voor zover er sprake is geweest van risicovol handelen kwam dat bij beiden voort uit vriendelijkheid. Vriendelijkheid bij Klaas om zijn moeder te plezieren met iets lekkers, vriendelijkheid bij Ekke om hem daarbij te helpen. En laten we toch vooral niet vergeten dat Ekke zonder de reële dreiging van een Duitse inval niet zou zijn gemobiliseerd, dat de brug niet van explosieven zou zijn voorzien en dat Klaas die vrijdagmiddag gewoon een taart voor zijn moeder had kunnen bakken...

Verantwoording

Klaas Mulder was de jongste broer van mijn moeder Kriena Mulder, mijn vader Geert Battjes voerde het woord op zijn begrafenis. De verhalen over Klaas en Bine zijn mij verteld door hun dochter, mijn nicht Martha Ottjes-Mulder. Zij gaf mij ook inzage in de verklaringen die ooggetuigen nog op de middag van het ongeluk hebben afgelegd tegenover officieren. Het verhaal over de schoolkinderen uit het Hebrecht staat beschreven in het boekje *Van mob. tot w.o.b.*, waarin Bart Vrolijk zijn oorlogsjaren in het Hebrecht beschrijft. Onder meer de *Winschoter Courant* van 11 en 16 november 1939 en het *Nieuwsblad van het Noorden* van 11 en 15 november 1939 deden verslag van het ongeluk en van de begrafenissen. Veel kranten van de landelijke pers maakten kort melding van het ongeluk, waarbij zij echter ten onrechte de slachtoffers omschreven als "de 25-jarige Jan Mulder uit Sellingen en de 22-jarige soldaat van der Nek uit Kolham". ■

Grafsteen van Ekke van der Net, met het opschrift: 'Gevallen als militair te Bellingwolde'. Collectie M.J. Ottjes-Mulder.

Ekke van der Net (geb. 14 augustus 1919) als militair. Collectie M. J. Ottjes-Mulder.

Ongedateerde foto van Klaas Mulder en Bine Tuin. Collectie M.J. Ottjes-Mulder.

Deel 2

Tonnis Post

Fotograaf van de vooruitgang

Tonnis Post is vooral bekend door de foto's die hij begin twintigste eeuw maakte van de woonomstandigheden in Westerwolde. Maar over wie hij was en hoe hij werkte is niet veel bekend. Daarin gaat nu door nieuw onderzoek verandering komen. In dit tweede en laatste deel zoomt Dirk Kome in op Tonnis Post.

door Dirk Kome

Als Tonnis Post in 1909 met Gezina Edens, trouwt, gaan de zaken voor de wind. Tonnis heeft net zijn huis en atelier laten verbouwen. Op de blauwdruk zien we dat er een flinke serre bij gekomen is. Waarschijnlijk is dat de daglichtstudio, met op de ene muur een rustiek landschap en aan de andere kant twee openslaande deuren met een geschilderde trap naar het oneindige. Samen met de karakteristieke meubels vormen zij het decor voor vele portretten. Uit de belastingaanslagen blijkt dat Post de best verdienende fotograaf van Winschoten is.

Erbarmelijke omstandigheden

De meeste indruk maken de foto's die Post vier jaar lang in opdracht van arts Pieter Bloemers Middendorp maakte. Hoewel de opdracht verre van eenvoudig was,

legde hij de erbarmelijke omstandigheden van de onderste laag van de Westerwoldse bevolking indringend vast. Mensen met vaak vijftien kinderen, maar geen cent in hun portemonnee, woonden in vervallen huisjes, gammele woonwagens en zelfgebouwde plaggenhutten, ingegraven in het veen. In de minuscule, met kranten behangen interieurs, stond Tonnis, met zijn rug tegen de muur om de bedstede erop te krijgen.

Iconen

Het zijn foto's van kinderen in bedsteden, waar het varken of het schaap omheen scharrelde, van gezinnen met een tiental kinderen voor een vervallen boerderijtje, zo klein dat je je afvraagt hoe iedereen erin heeft gepast. Inmiddels zijn het iconen voor een manier van leven die niet meer in Nederland voorkomt.

Frederik Strockmeijer (1866-1924) voor zijn boerderij, gelegen aan de weg naar Ter Wupping. Links zitten zijn drie jongste kinderen Elsien (1909), Albert (1913) en Janna (1915). De buitenmuren zijn net als de binnenmuren: balken met twijgen er omheen gevlochten en met leem besmeerd. 'Vakbouw', schrijft dokter Middendorp. Op de achterzijde van een interieurfoto tekent hij een plattegrond. De varkenshokken zijn recht tegenover de bedstede. In het midden staat een pomp en ligt de spoelgoot. Hier worden de melkbussen gereinigd. Foto (1916): Tonnis Post, collectie Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem.

Honderd jaar nadat Tonnis Post zijn iconische foto's maakte, doorkruist Dirk Kome Oost-Groningen. Met de auto. Heel comfortabel. In heel Nederland bezoekt hij archieven en spreekt hij nazaten van gefotografeerden. Hij vraagt mensen de oude albums van grootouders na te pluizen, stoffige schoendozen op zolder om te keren. Langzaam maar zeker ontstaat een beeld van de omvangrijke carrière van Tonnis Post en daarmee ook van het Oldambt en Westerwolde rond de Eerste Wereldoorlog.

Exposities en fotoboek

Tegelijkertijd met zijn zoektocht fotografeert Dirk Kome wat er terecht is gekomen van de projecten die Tonnis Post heeft vastgelegd en portretteert hij nazaten van mensen die door Post zijn vereeuwigd. Deze speurtocht

leidt dit jaar tot twee tentoonstellingen waarin de foto's van Tonnis Post en Dirk Kome een dialoog met elkaar aangaan: in het Fotomuseum te Den Haag van 28 april tot 2 september 2018 én in Museum de Oude Wolden te Bellingwolde van 14 oktober 2018 tot 6 januari 2019. Daarnaast zal er bij Uitgeverij Lecturis een fotoboek verschijnen onder de titel 'Fotografen van de Vooruitgang'.

Heeft u nog foto's van Tonnis Post of wilt u meer informatie over het project? Mail dan dirk@dirkkome.nl of kijk op de Tonnis Post Facebookpagina.

Dit project wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Mondriaan Fonds en Kunstraad Groningen.

De foto van Freerk Smid met zijn drie kleine broertjes is de meest bekende foto van Tonnis Post. Het gezin Smid had het niet breed. Moeder was zwanger van het tiende kind toen een half jaar eerder hun huis afbrandde. Ze waren ingetrokken bij familie Kuiper. Tonnis maakte ook nog twee foto's; een van de woonkamer en een van het huisje met vader Freerk met zes van zijn kinderen ervoor. Foto: Tonnis Post, collectie Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem.

Een 'selfie' van Tonnis Post met zijn vrouw Gezina Edens, molenaarsdochter uit Meeden. Foto: Tonnis Post, collectie Groninger Archieven.

Literatuurgeschiedenis van de Kanaalstreek en Westerwolde

‘Dat deed het arme stakkerdje daar op zijn dooie akkertje’

Deel 7: Dichter Kees Stip in Westerwolde (2)

In de periode dat dichter Kees Stip in Laudermarke vertoefde (1978-2001), verwierf hij al snel een plek tussen de Groninger poëten. Tijdens zijn Westerwoldse jaren schreef hij behalve sonnetten ook kritische verzen en aforismen over religie en de aanslagen op natuur en milieu, onder andere met limericks in het tijdschrift *De Kleine Aarde*.

door Hans ter Heijden

Geloof

Kees Stip had niets met het geloof en schreef erover: *Zwart is wit / Koud is warm / God is liefde*. Zijn lied *De zondaar* werd bekend, onder meer door de vertolking van Joop Visser (vroeger: Jaap Fischer). Hij zong het ook, samen met Jessica van Noord, tijdens het Kees Stipfestival¹ op 31 augustus 2013 in de boerderij waar Stip aan de Veenweg in Laudermarke woonde. Op de cd MMCD declameert de dichter - als ‘dominee’ - zelf het slotrefrein: *In het vuur / in het vuur / zult gij branden uur na uur. / Maar niet op zon- en feestdagen*. Dichteres Patty Scholten, een beschermeling van Stip, vertelde mij hierover: “Aanvankelijk zou hij het zingen. Joop Visser hoorde echter verschillende zangpogingen van de poëet hoofdschuddend aan. ‘Dat gaat zo niet, Kees’, sprak hij toen gedecideerd.”

Toch dreef Stip niet altijd de spot met religie. Hij bezocht nog wel eens de synagoge in Bourtange en schreef er ook een gedicht voor, dat later door Joseph Granaada in het Hebreeuws is vertaald:

BOURTANGE

*De synagoge staat er zo sereen,
met sterke vestingwerken eromheen
alsof die nog van nut zijn voor de namen
die staan gebeiteld in de gevelsteen.*

Dierenvriend

Hoewel veel van zijn verzen kritischer werden, bleef hij de dierenvriend die als Trijntje Pop beroemd was geworden met zijn dierenversjes. Wat ook bleef, was de humor. Toen hij zijn hond Mollepop aangaf voor de

hondenbelasting stuurde hij het volgende gedicht naar de gemeente Vlagtwedde:

GEACHTE GEMEENTE

*Hoera, ik heb een hond!
Hier in uw mooie bossen
te rauzen en te rossen
is ook voor mij gezond.*

*Ik wil daar zonder balen
belasting voor betalen.*

Over de jacht en dieren mishandeling was Stip glashelder. Hij schreef: ‘Jagen is necrofilie met een hoedje op’ en ‘dierenbeulen moeten pijnlijk afgemaakt worden’. Ook uitte hij zijn kritiek op de ‘chemische landbouw’. In 1994 trad hij - samen met onder meer zijn studiegenoot Leo Vroman (1915 - 2014) - op tijdens de Nacht van de Poëzie in Utrecht. Hij las toen het volgende ‘Trijntje Fopsixtijn’ voor:

OP EEN KEVERTJE

*Op een met landbouwgif bespoten
stuk land liep op zijn laatste poten
een kevertje van graf tot graf
al zijn familieleden af.
Dat deed het arme stakkerdje
daar op zijn dooie akkertje.*

Kees Stip bracht dit gedicht voor een bomvolle zaal van Muziekcentrum Vredenburg ten gehore. Hij kreeg - en niet alleen bij dit vers - een ovationeel applaus en de lachsalvo's waren niet van de lucht. Maar zijn boodschap was duidelijk.

Ridder

In Sellingen werd de toen 81-jarige Kees Stip ten huize van goede vriendin Aleid Braam - de Blauw door de toenmalige burgemeester Herman Euverink, geridderd.

Ter gelegenheid van de uitgave van *Het Hogere Noorden*, een bloemlezing van werk van Groninger poëten (uitgeverij Passage, 1997), werd een groepsfoto van de dichters gemaakt. Als nestor zit Kees Stip vooraan in het midden. Rechts achter hem Rutger Kopland. Staand, tweede van links Willem Jan van Wijk (Blijham). Rechts vooraan Henk Scholte. Foto: DvhN/Reyer Boxem.

In een voorpublicatie van Kees Stip. *Geen Punt*, die hij naar dichteres Patty Scholten stuurde, schreef hij: “Op 28 april 1995 werd ik met perfide perfectie gelokt naar een bevriende huiskamer. Binnen trad de door zijn ambt geketende burgemeester, gevolgd door zijn vrouw en een kamervol van mijn dierbaarste vrienden en vriendinnen. Het had Hare Majesteit de Koningin behaagd mij te benoemen tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Mijn knoopsgat moest worden losgeknipt om mijn onschuld te bewijzen. Het was een heerlijke dag. Op 2 mei betuigde ik de Vorstin mijn vreugde in het volgende vers:

*Op deze mooie dag in mei
draaf ik als ridder door de wei,
en laat waar ik ga of sta
een spoor van riddersporen na.*

(was getekend: Uw jonge ridder (81) Kees Stip.)

Waarom verdient? Na al mijn kritiek op God, Vaderland en Vorstenhuis ben ik driewerf dankbaar dit ereteken te mogen dragen voordat onverhoeds ontboden dragers het meedragen”.

Hij ondertekende het schrijven - met daarop een afbeelding van zijn ridderorde - met: “Dag Patty. Je was er bij. En ik gloeiend. Liefs, Kees”. ■

In de volgende aflevering meer over de sonnetten van Stip.

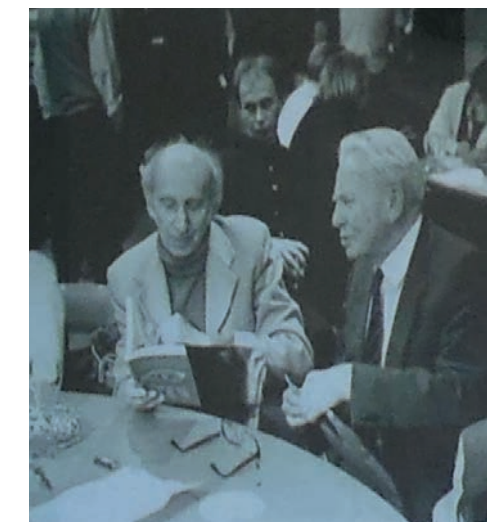
Literatuur

Hans ter Heijden, *Ter Apel zien en dan sterven. Wandelverhaal over de Groninger jaren van dichter Kees Stip* (Houwerzijl 2015).

Kees Stip, *Groninger Kwatrijnen*, (Groningen 1991).

Kees Stip, *Lachen in een leeuw* (Amsterdam 1993).

Kees Stip, *Geen Punt* (Amsterdam 1998).

Kees Stip (rechts) en Leo Vroman converseren met elkaar in de pauze van de Nacht van de Poëzie in Muziekcentrum Vredenburg in Utrecht. Beiden traden daar in 1994 op. Foto: collectie Museum Veenendaal.

1) In 2013 was het 100 jaar geleden dat Kees Stip geboren werd. Dat jaar heb ik toen uitgeroepen tot Kees Stipjaar, met o.a. de expositie ‘Nu en later is er hoop’ in de Oude Stelmakerij in Sellingen en het Kees Stipfestival.

Exposition Universelle (1900)

Een Westerwolder in Parijs

Geert Jans Huizing

Wat heeft de Wereldtentoonstelling van 1900 in Parijs nu te maken met Westerwolde, zult u zich afvragen. Wel dat zit zo. Mijn overgrootvader Geert Jans Huizing (29-4-1827 Wedde - 30-8-1916 Hoorn¹) heeft deze in 1900 bezocht. Hij was toen nota bene al 73 jaar en in die tijd was een reisje naar Parijs geen sinecure. Hij werd met het koetsje van zijn boerderij in Hoorn naar Winschoten gebracht en ging vandaar met het boemeltreintje naar Groningen. Met een grotere stoomtrein reisde hij vervolgens via Zwolle en Utrecht naar Amsterdam. Hiervandaan ging de reis met een grote stoomtrein via Brussel naar Parijs.

door Jan S.A. Huizing

1) Hoorn is een gehucht in de gemeente Westerwolde. Het ligt tussen Blijham en Oude Pekela, tussen De Oerde (in de 18e eeuw 't Hagelbos) en het Hoornderveen.

Cultuurschok

In Parijs moet hij een complete cultuurschok hebben ondergaan. Stelt u zich eens voor: hij zag daar voor het eerst van zijn leven elektrisch verlichte gebouwen en straatverlichting! In Westerwolde zal in die tijd helemaal geen straatverlichting zijn geweest en de verlichting in de boerderijen bestond uit walmende kaarsen en stinkende olie- en petroleumlampen.

Voor iemand uit Westerwolde was het verkeer afschrikwekkend! U ziet het op de foto: automobielen, koetsen met paarden ervoor, fietsers en overstekende mensen krioelen letterlijk allemaal door elkaar op de Champs Élysées. In Westerwolde zal er af en toe wel eens een automobiel hebben gereden en er waren in die tijd ook maar weinig mensen die zich een fiets konden veroorloven.

Bijzondere ansichtkaarten

Mijn overgrootvader heeft tientallen ansichtkaarten meegenomen, van - nog steeds - bekende plekken in Parijs, maar ook van de speciaal voor die tentoonstelling gebouwde bouwwerken.

Wat maakt deze kaarten nu zo bijzonder? Op het eerste gezicht niets, je ziet gewoon Parijs overdag. Maar als je deze kaarten van achteren belicht, schijnen ze door. En dan zijn de ramen verlicht, de maan schijnt tegen de wolken aan en de lantaarns buiten branden. Op welke ansichtkaarten kon je Parijs nou zowel bij dag als bij nacht zien? Zeker voor een Westerwolder was dat een wereldwonder!

Afbeeldingen: collectie auteur, bewerking J.P. de Groot.

Palais de l'Electricité

bij nacht

en bij dag

Palais de l'Horticulture

bij dag

en bij nacht

‘De bevrijding begon voor ons met een drama’

Harm Dijkmeijer schrijft geschiedenis

Harm Dijkmeijer (1926) werd geboren in Veele. Hij werd net als zijn vader boer. De oorlog kwam het gezin Dijkmeijer goed door. De bevrijding was echter een groot drama: de boerderij werd bij de gevechten beschoten en brandde finaal af. Alle dieren kwamen om. Inmiddels woont Harm alweer twintig jaar in Vlagtwedde, het dorp waar Veele nauw mee verbonden is en waar hij nog steeds actief is voor de Hervormde Kerk. Hij fietst nog rustig 75 kilometer (en niet op een e-bike!) om het kerkblad in het buitengebied rond te brengen, zijn rijbewijs is weer verlengd en op de computer schrijft hij zijn memoires. En dat hij op 1 april geboren is, is geen grap.

Tekst: Hans ter Heijden Foto's: Herman Janssen

Harm Dijkmeijer: "Toen ineens was boven ons allemaal vuur en dat brandde natuurlijk als een gek en toen is alles verbrand. Ook de dieren: paarden, koeien, varkens, alles. Vreselijk". Schilderij van Geert Schreuder uit Onstwedde (februari 2018).

De Friese staartklok tikt gestaag de tijd weg als we in de gezellige woonkamer van Harm Dijkmeijer in zijn bovenwoning in Vlagtwedde zitten. Als een dubbele ode aan de muziek staat op het Johannusorgel fier een klarinet. Foto's van geliefden hangen op een prominente plek boven zijn bureau met daarop de onontbeerlijke computer. Het uitzicht is riant en illustreert als het ware zijn leven. In de verte ligt Veele, tussen de huizen door zie je de toren van de Hervormde Kerk van Vlagtwedde, die al sinds zijn jeugd een belangrijke rol in zijn leven speelt. In een van de gebouwen aan de overkant ging hij naar de landbouwschool. De christelijke lagere school die hij bezocht, stond op de plek waar hij nu woont. Daarnaast was de repetitieruimte van Dindua waar Harm als jonge knaap noten leerde lezen en jarenlang zijn partijen meeblijs.

Hij valt met de deur in huis: "U moet uw herinneringen aan de oorlog, eens opschrijven", zei mijn dochter Kineke alweer een tijd geleden. Maar ja, ik ben wel veel dingen vergeten, alles weet je niet meer tot in de finesses. Ik heb er eerst twee jaar over nagedacht en kwam toen tot de conclusie dat ik er toch wel mee wilde beginnen. 'Maar dan begin ik bij mijn geboorte', zei ik tegen haar."

Geboorte

Eigenlijk wilde ik dit interview ook maar bij uw geboorte beginnen, zeg ik tegen Harm Dijkmeijer. "Met mijn geboorte? Nou, dat was wel bijzonder, zeg maar, want ik ben op 1 april geboren. Dus daar werden altijd grappen over gemaakt! Maar goed, ik heb begrepen dat het op 1 april 1926 heel mooi weer was, dat mijn vader en de knecht die toen bij ons diende in het gras bij de →

schapen lagen die moesten lammeren. Toen mijn komst zich aandiende ging mijn vader naar een baker die behulpzaam moest zijn bij de geboorte en ook daarna. In Veele maakte buurvrouw Albertje Oosterveld-Bosker zich indertijd als baker verdienstelijk. Zij was eerst getrouwd geweest met ene Hommes. Later trouwde ze met Wilt Oosterveld. Het waren onze oostelijke burenen. Mijn vader ging meteen naar haar toe, maar ze wilde eerst niet mee, want zij dacht dat het een 1 aprilgrap was! Vroeger waren vrouwen zo gekleed dat je niets van hun zwangerschap opmerkte en over die dingen werd ook niet gepraat.”

‘Oud Veele? Dat vind ik een woord van niks.’

Veelerweg

Het is dus geen grap dat Harm op 1 april 1926 het licht aanschouwde op de boerderij van zijn ouders aan de Veelerweg A 61 (later A69) in Veele. “Bij bakker Leta linksaf richting Wessinghuizen en dan wat verderop links.” Dus niet in Oud Veele? “Nee, bovendien vind ik dat een woord van niks, dat werd nooit gebruikt”. Waren er nog meer kinderen? “Mijn vader heeft het heel netjes gedaan: eerst een dochter, toen een zoon, toen weer een dochter en weer een zoon. Ik was het tweede kind.”

Veele had geen lagere school, daar moest je voor naar Vlagtwedde. “Hier, waar ik nu woon, aan de dr.

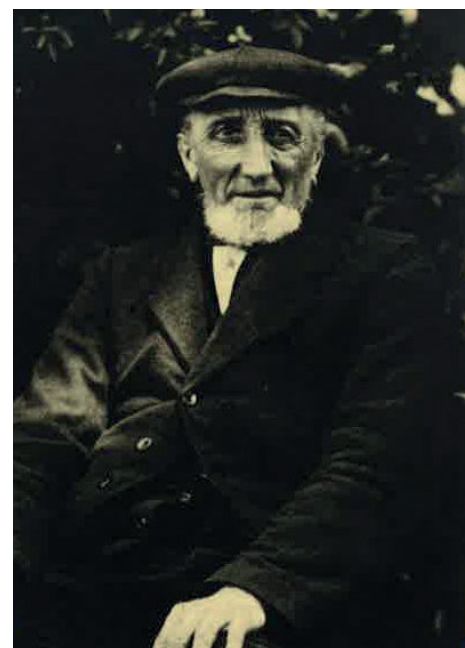
P. Rinsemastraat, heeft die christelijke lagere school gestaan en daar ging ik elke dag lopend naar toe. Tussen de middag kregen we melk en aten we een boterham. Zo was dat. Daarna ben ik naar de lagere landbouwschool gegaan en vervolgens naar de middelbare landbouwwinterschool in Veendam. Meestal deed ik dat op de fiets. Daarnaast werkte ik op de boerderij, een gemengd bedrijf, zoals toen gebruikelijk was. In Veele was dan wel geen school, maar je had wel het kanaal. Daar kwamen schepen voorbij en die moesten geschuut worden, dus dat duurde een poosje en daar keek je dan naar. En als je dan te laat op school kwam, dan kon je zeggen: ‘Meester, de brug was open!’”

Oorlog

Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog hebben Nederlandse soldaten de brug over het Mussel Aa Kanaal opgeblazen. “Men had niet bedacht dat de vliegtuigen er gewoon overheen konden”, zegt Harm. Tijdens de oorlog lag hij wel eens wakker van de vliegtuigen die overkwamen, maar verder ging het leven gewoon door. “Op de boerderij was eten genoeg. Bovendien hadden we melkkoeien, dus - hoewel het niet mocht - karnen we, zodat je boter had en we lieten graan malen en dan bakte je er brood van of pannenkoeken. Er kwamen ook wel mensen langs om levensmiddelen vragen, zelfs een oom en tante uit Woerden. De oom had samen met zijn broer een drukkerij in Woerden en ze hadden ook Joden in huis. De broers zijn opgepakt en ze zijn kort voor de bevrijding overleden in een concentratiekamp.” Op het Kerkplein in Woerden staat een monument voor beide broers: ‘Drukkers in verzet’. Er is nog steeds een band met Woerden: Roelof, een kleinzoon van Harm woont er nu.

Dindua tijdens een uitvoering. Een nog jonge Harm Dijkmeijer zit tweede van rechts vooraan, naast de slagwerker. In het midden (met partituur) dirigent Joh. Strockmeijer.

Opa Harm Berends Dijkmeijer (1857-1911): boer, koetsier van de dokter in Vlagtwedde, lid gemeenteraad en notabele van de aanvankelijk nog vrijzinnig hervormde kerk.

Bevrijdingsdrama

“Bij de bevrijding zaten we gewoon thuis en wisten we van de oorlog eigenlijk niks. Tot het geschiet begon. Toen zei mijn vader: ‘Laten we maar in de schuur gaan zitten, tegen het koren aan, daar schieten ze niet doorheen’. Dus daar hebben we een poosje gezeten en toen ineens was boven ons allemaal vuur en dat brandde natuurlijk als een gek en toen is alles verbrand. Ook de dieren: paarden, koeien, varkens, alles. Vreselijk. De bevrijding begon voor ons met een drama. Ik heb er wel 25 jaar voor nodig gehad om daar een beetje overheen te komen. Als er ergens brand was, sliep ik de hele nacht niet. Ik zal ook nooit naar een brand gaan kijken.”

Ook de boerderij waar Harms vader werd geboren, werd in brand geschoten. Deze boerderij, ‘Het Coops’ aan de Veelerweg, stond op de nominatie om naar het Openluchtmuseum in Arnhem te gaan. Het was namelijk een boerderij uit 1600. Veele werd uiteindelijk in april 1945 bevrijd door Belgische soldaten, onder wie parachutist Philippe Rolin. Naar hem is de brug over het Mussel Aa Kanaal genoemd. Ter nagedachtenis aan Rolin en nog twee gesneuvelde Belgische parachutisten is daar een monument opgericht.

De boerderij van Harms ouders is nooit herbouwd. “Er lag maar 1 hectare grond omheen; de rest lag aan de Venneweg. Mijn vader had altijd al gezegd: ‘Als we nog eens geld hebben, dan bouwen we daar een nieuwe boerderij’. Dat is door de brand uiteindelijk ook gebeurd. Maar eerst woonden we nog vier jaar in een ‘NSB-boerderij’, schuin tegenover de plek waar onze boerderij stond. Die bewoners waren opgepakt.”

Muziek

Harm Dijkmeijer was ruim 40 jaar lid van Dindua, de christelijke muziekvereniging van Vlagtwedde (Dindua staat voor: door inspanning nuttig, door uitspanning aangenaam). “Hier leerde ik spelen op de trombone; later bespeelde ik tuba, bariton, bugel, piston, klarinet en sopraansaxofoon. Met kerst speelden we altijd op de Harpel. We gingen er op de fiets naartoe. Maar omdat er maar een heel smal fietspaadje was, moest je oppassen dat je niet in de sloot terecht kwam.”

Hij werd voor zijn lange lidmaatschap van Dindua en voor zijn verdiensten voor de Nederlands Hervormde Kerk, onder meer als scribe, in 2006 koninklijk onderscheiden en is sindsdien lid in de Orde van Oranje Nassau. Na Dindua speelde hij nog ruim twintig jaar klarinet in het Drents Senioren Orkest in Beilen (DSO). “Bij dit orkest mocht ik op 18 januari 2011 een oorkonde met speld in ontvangst nemen voor 60 jaar lidmaatschap van Dindua én het Drents Senioren Orkest.”

Gezin

“Later, toen we al aan de Venneweg woonden, heb ik de boerderij overgenomen. Mijn jongere broer had geen belangstelling, die is naar het westen gegaan. Ik kreeg toen ook kennis aan Jantje Kraai uit Wollinguizen. Nee, niet tijdens een dansavond in Hotel Beijering,

ik heb trouwens wel leren dansen, Jantje niet.” Het echtpaar kreeg twee dochters, Kineke en Janneke. Kineke en haar man Aike Kuper wonen nu op de boerderij aan de Venneweg in Veele, Janneke is getrouwd met Erich Kaufmann en woont in Zwitserland. Er zijn zes kleinkinderen en twee achterkleinkinderen. Harms vrouw Jantje stierf al in 1989 op 62-jarige leeftijd. “Ja, mijn vrouw is al bijna 30 jaar geleden overleden. →

Harm Dijkmeijer wijst vanaf de Veelerweg de plek aan waar de boerderij stond die bij de bevrijding in brand werd geschoten.

Huwelijk Harm Dijkmeijer en Jantje Kraai op 18 september 1953. Het bruidspaar staat hier met de genodigden voor het gemeentehuis in Sellingeren.

Het gezin Dijkmeijer in 1947 bij het 25-jarig huwelijk van de ouders. Van links naar rechts: Friedrik, Dinie, vader Freerk, Harm, moeder Jantje en Mensie.

Maar ik heb me altijd zelf gered, heb nog nooit hulp gehad, ook geen werkster." Echt niet? "Nee, want waar staat nou beschreven dat het huiswerk vrouwenwerk is? Het is natuurlijk makkelijk om te zeggen: ik kan het niet. Ook eten koken doe ik zelf. Mijn vrouw was lang ziek, dus toen deed ik het ook al. Ik heb veel gereisd, in de meeste landen van Europa ben ik wel geweest. Mijn dochter in Zwitserland heb ik, zo lang als ze daar woont, al 48 keer bezocht, meestal met de auto. Het is maar 1000 km, dus meestal deed ik dat in één dag. In totaal legde ik zo'n 90.000 km af."

Twintig jaar woont hij alweer in Vlagtwedde. "Ik woon hier goed. Andere mensen hadden er wel problemen mee. Die zeiden: 'Aan de Venneweg woonde je heel vrij en nu zit je in een dorp en ook nog op een bovenhuis. De tuin zul je wel missen!' Nou, geen dag!" Zijn vrouw miste hij natuurlijk wel. Daarom ging hij dagboeken bijhouden. "Als je ergens geweest bent en je komt thuis, dan is er niemand om aan te vertellen wat je hebt meegemaakt. Dus schrijf ik dat dan op. Toch wil je graag contact hebben, dus ga ik regelmatig naar een vriendin in Stadskanaal en drink ik zaterdags koffie bij mijn dochter. Daar zijn dan meestal ook klein- en achterkleinkinderen aanwezig."

Als fotograaf Herman Janssen en ik Harm Dijkmeijer samen bezoeken, laat hij ons - na de koffie - nog even zijn imposante reeks dagboeken zien. Keurig geordend staan ze strak in het gelid op planken boven de wasmachine. Ze vertellen, net als de memoires (inmiddels zo'n 500 pagina's) die dochter Kineke bezig is vorm te geven, de geschiedenis van een lang leven met voor- en tegenspoed. Het leven van de boer die ondanks alles voortploegde, jarenlang musiceerde, veel reisde, nog altijd lange fietstochten maakt en actief is voor de kerk. Bovenal is hij de aimabele man die met beide benen in onze huidige samenleving staat, maar in zijn geschriften de historie levend houdt. Harm Dijkmeijer schrijft geschiedenis. In alle opzichten. ■

De oude foto's komen uit de collectie van Harm Dijkmeijer.

Uit de memoires van Harm Dijkmeijer

Kerk: vrijzinnig contra rechtzinnig

Ds. J.P.A. le Roy, die op 5 april 1903 naar Vlagtwedde kwam, zorgde voor een ommezwaai van de vrijzinnige gemeente in Vlagtwedde naar een rechtzinnige gemeente. In die tijd was opa Dijkmeijer notabele bij de Hervormde Gemeente Vlagtwedde en zijn zwager Wubbe Niemeijer kerkvoogd. Al was het dan misschien een vergissing, want het vrijzinnige deel van Vlagtwedde gaf toch ook haar fiat aan het beroepen van ds. Le Roy, het heeft een hele strijd in Vlagtwedde teweeg gebracht, die een scheiding bracht tussen vrijzinnig en rechtzinnig denkende mensen, die tot een aantal jaren terug geduurd heeft. (...) Wij als kinderen werden al meteen naar de christelijke school gestuurd en we gingen naar de catechisaties en verenigingen van de toen rechtzinnige Hervormde Kerk. Over die dingen werd met ons kinderen nooit gesproken.

School: openbaar en christelijk

Ds. Le Roy nam ook het voortouw om te komen tot de stichting van een christelijke school in Vlagtwedde. Aan het eind van het jaar 1907 werd de Christelijke Schoolvereniging opgericht. (...) In 1912 kon de christelijke school in Vlagtwedde in gebruik worden genomen. (...). Voorheen moesten de kinderen uit Veele, die aan de noordkant van het Mussel Aa Kanaal woonden, naar de school aan de Venneweg, de Vennenschool. Bij het ontstaan van de christelijke school had men de keus: naar de Vennenschool, een openbare lagere school in Veelerveen, of naar de christelijke school te Vlagtwedde. Ds. J.P.A. le Roy vertrok op 25 april 1920 naar Almelo en werd voorganger van de Evangelisatie aldaar.

Aan de Venneweg in Veele werd de nieuwe boerderij gebouwd. In 1949 werd deze in gebruik genomen. De afbeelding op de gedenksteen is niet mis te verstaan.

Het portret van ...

Geert Jans Huizing en Geertje Jans Snelter

door Jan S.A. Huizing

Geert Jans Huizing, geboren 27-4-1827 te Wedde, molenaar te Vriescheloo, daarna landbouwer te Hoorn, overleden 30-8-1916 te Wedde, zoon van Jan Geerts Huizing en Tiebe Elzes Hazelhoff.

Geert Jans Huizing is getrouwd op 4-2-1860 te Wedde met **Geertje Jans Snelter**, geboren 2-9-1838 Hoorn, overleden 20-6-1867 te Hoorn, dochter van Jan Snelter en Teupke Karsiens Edens.

Uit dit huwelijk zijn drie kinderen geboren:

1. **Jan Huizing**, geboren 24-4-1861 te Vriescheloo, landbouwer te Hoorn, vrijgezel, overleden 2-10-1925 te Hoorn.
2. **Jan Snelte Huizing**, geboren 15-4-1863 te Vriescheloo, landbouwer te Vriescheloo, getrouwd 4-9-1901 te Bellingwolde met Harmine Hamster, geboren 27-3-1878 te Koudehoek (Bellingwolde), overleden 26-12-1956 te Vriescheloo, dochter van Berend Hamster en Jantje Roelfsing.
3. **Elzo**, geboren 28-5-1865 te Vriescheloo, overleden 25-2-1868 te Hoorn.

Foto's: collectie auteur, bewerking J.P. de Groot. De foto van Geert Jans Huizing is begin 20e eeuw gemaakt door Boele Jans Pottjewijd, sinds 1901 hofphotograaf te Winschoten. Wie de foto van Geertje Snelter maakte, is onbekend.

Geert Luth over het begrip sociale mobiliteit

Sociale mobiliteit in het kerspel Sellingen

‘Sociale mobiliteit’ is een sociologisch begrip, dat de mate van beweeglijkheid (mobiliteit), van een individu, familie of groep mensen binnen een maatschappelijke (sociale) hiërarchie aangeeft. Dit houdt de mogelijkheden van zowel stijgen als dalen binnen de sociale stratificatie in. In deze bijdrage past Geert Luth het begrip sociale mobiliteit toe op een Westerwoldse familie in de 18e en 19e eeuw.

door Geert Luth

In Westerwolde kende men weinig sociale lagen. Het meest prominent waren de eigenerfde boeren, gevolgd door de meiers, die voor een bepaalde duur een boerderij of keuterij pachtten.

Verder kende men handwerkslieden en kooplieden. Dat men als zoon van een meier kon doorgroeien naar eigenerfde blijkt uit het onderstaande voorbeeld. De zonen van Jan Jurjens en Hebel Jans Hoitingh behoorden tot de meest succesvolle mannen in het kerkdorp Sellingen. Uit het huwelijk van Jan en Hebel werden twee dochters geboren, over wie we geen gegevens hebben. Van de vijf jongens hebben twee het uitzonderlijk goed gedaan in maatschappelijke zin.

JAN JURJENS (MEIJER) (Stereborgh)

In het boek van C.J. Wegman en R.M.A. Wegman in de serie ‘Westerwolders en hun woningbezit’ vinden we in Het Kerspel Sellingen als pachter van ‘Huis van de Lauder Marke’ Jan Jurjens en zijn vrouw Hebel Jans Hoitingh. Jan Jurjens was gedoopt op 22-02-

1733 te Vlagtwedde als zoon van Jurjen Jans en Griete Jans Teijningh. Op 18-10-1765 werd te Sellingen het huwelijkscontract opgemaakt van Jan Jurjens en Hebel Jans Hoiting, geboren omstreeks 1742 te Ter Haar. Jan Jurjens komen we in sommige vermeldingen tegen met de toevoeging ‘Stereborgh’.

Bij het faillissement van Harm Hilverts Coylers van Wollinghuizen in 1765 blijkt dat Jan Jurjens Stereborgh van Ter Wisch nog 10 gulden krijgt uit Coylers failliete boedel “restant voor verkochte en geleverde os”. Van 1771 tot 1788 was Jan Jurjens meier te Ter Wisch want tijdens die periode betaalde hij de kerkrente van het erve Ter Wisch aan de kerk te Sellingen. In 1789 betaalde Jan Jurjens de kerkrente van het erve Ter Borg. In 1791 betaalde Jurjen ter Borg zelf (hij overleed het jaar erop). In 1793 werd de kerkrente betaald door Jan Jurjens weduwe: ‘Ter Borghs meier’, dat is Hebel Hoitingh. Daaruit volgt dat Jan Jurjens in 1792 of begin 1793 is overleden. Hij was toen meier op Ter Borg. Van 1795 tot 1806 werd de rente betaald door Jurjen Jans, de oudste zoon van Jan Jurjens en Hebel Hoiting.

Het in 1826 gebouwde erve Ter Borg. Foto: Geert Volders.

De zonen van Jan Jurjens en Hebel Jans Hoitingh behoorden tot de meest succesvolle mannen in het kerkdorp Sellingen

De zonen van JAN JURJENS en HEBEL HOITINGH

1) Jurjen Jans (Tees)

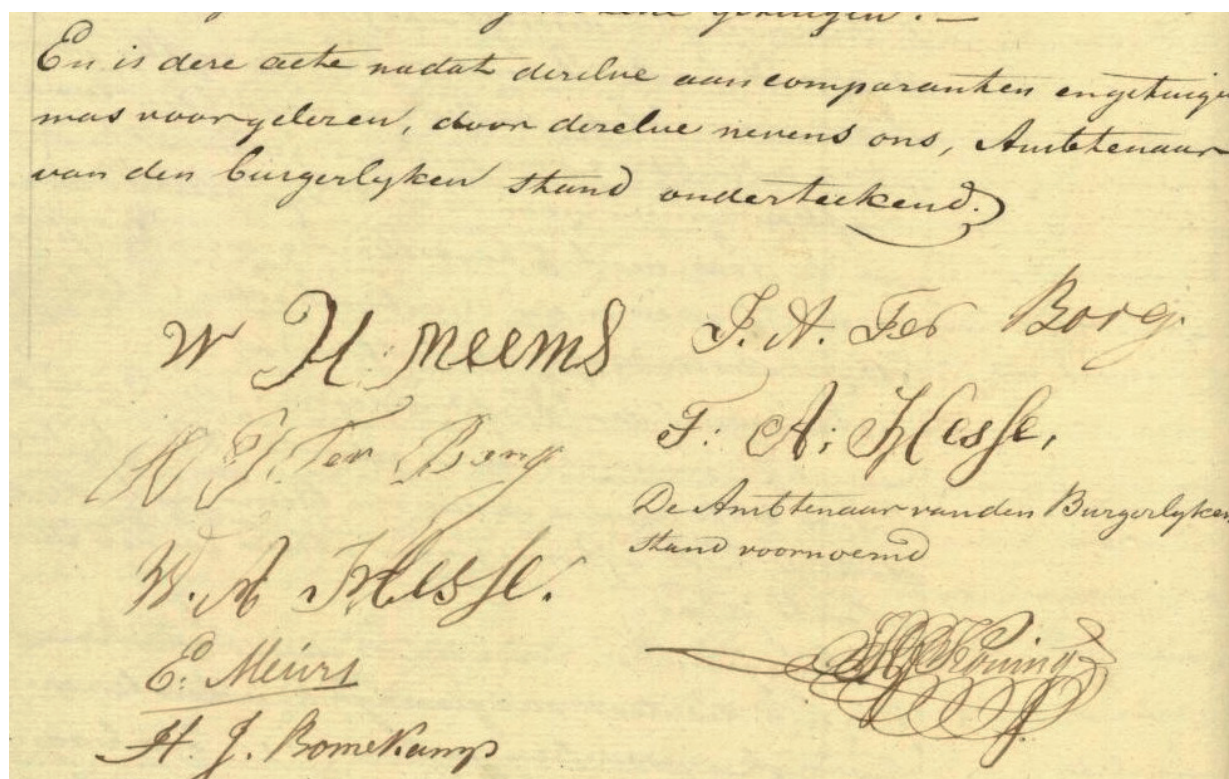
Gedoopt op 13-09-1767 te Sellingen en geboren te Ter Wisch.

Jurjen sloot op 19-05-1797 een huwelijkscontract met Geertruid Harms Trenning. Zij was op 31-05-1773 te Sellingen gedoopt als dochter van Harm Berends Trenning en Swaantien Jans ter Waslage. Zij bracht bij haar huwelijk 600 gulden in. Op 22-03-1806 koopt dit echtpaar van meester Engel Jans Moorlag een volle boerenplaats en erve te Sellingen met behuizing, schuur, tuin, meed- en hooilanden voor 11.000 gulden. Deze boerenplaats was het erve Tees. Jacob Bruins Tees, geb. in 1730 en zijn vrouw Naancke Roelfs Bruggers hadden geen kinderen.

Op 26-01-1804 verkocht Jacob B. Tees zijn bezit aan Geert Harms Meijer voor 10.000 gulden. Deze Geert Harms woonde als meier in de kleine behuizing op het erve Tees. Deze koop wordt door meester Moorlag aangevochten. Hij eiste als zoon van Jantien Bruins Tees, een zuster van Jacob Bruins Tees, het recht van naarkoop. Dat wilde zeggen, dat wanneer een eigenerfde zijn erve wilde verkopen, dit bezit eerst aan eventuele familie diende te worden aangeboden. Als niemand van hen dit wilde kopen, kon het bezit aan derden worden verkocht. Moorlag kreeg het recht om voor hetzelfde bedrag het Tees te kopen van Geert Harms. Anders gezegd, Geert Harms moest het erve verkopen aan meester Moorlag. Dat gebeurde op 03-07-1805. Op 22-03-1806 verkocht de onderwijzer het met een winst van 1000 gulden door aan Jurjen Jans, die zich naar oud gebruik Jurjen Jans Tees ging noemen. Jurjen Jans Tees overleed op 03-07-1843 te Sellingen, 75 jaar. (Het Kerspel Sellingen, huisno. 17 en 18)

2) Jan Jans (Luitjes)

Gedoopt 03-12-1769 te Sellingen, geboren te Ter Wisch, overleden 14-02-1843 te Ter Haar, 73 jaar. Jan wordt in 1839 genoemd als landbouwer op het 1e erve te Ter Haar. Jan Jans huwde op 02-11-1794 met Anna Jans Luitjes, gedoopt 11-11-1771 te Ter Apel en →

Handtekening van Albert Jans Ter Borg (2e links) onder de huwelijksakte van zijn zoon Jurjen (1e rechts) en diens vrouw Frerikje Alberts Hesse (2e rechts). Uitsnede uit Huwelijkregister gemeente Vlagtwedde 1838, akte 16.

overleden op 28-03-1843 te Ter Haar, 71 jaar oud. Dochter van Jan Luitjes en Fietje Hinderikus Post (uit Kolham), woonachtig te Ter Haar. Fietje overleed te Ter Haar op 27-05-1829 te Ter Haar, oud 84 jaar. De zes kinderen van Jan Jans en Anna Jans Luitjes werden allen gedoopt te Sellingen en namen de naam Luitjes aan.

3) Albert Jans (Ter Borg)

Gedoopt 05-03-1775 te Sellingen, geboren te Ter Wisch. Jurjen Jacobs ter Borg overleed in 1792 te Ter Borg op de leeftijd van 52 jaar. Hij liet een weduwe na en van de zes kinderen was alleen Swaantje, het tweede kind volwassen geworden.

Jurjen ter Borg was op 22-07-1774 (huwelijkscontract) getrouwd met Janna Jans ter Walslage. Hun dochter Swaantje, geboren 02-02-1777 te Ter Borg was 15 jaar toen haar vader overleed. Zij huwde met Albert Jans op 27-08-1802 (huwelijkscontract). Door dit huwelijk werd Albert Jans boer op het Ter Borg. Zijn schoonmoeder zal thuis en op de boerderij de baas zijn geweest. In ieder geval tot 1809, want zolang betaalde weduwe Ter Borg de kerkrente.

Pas in 1807 wordt Albert Jans vermeld bij de betaling van kerkrente. Dit eindigde in 1839, want vanaf 1840 betaalden zijn erfgenamen. Albert overleed op Eerste Kerstdag 1840, 65 jaar. De grote boerderij zal door Jan Jurjens zijn gepacht. Na zijn dood volgde zijn oudste zoon, Jan Jurjens hem op. Toen die in Sellingen de erve Tees kocht is zijn broer Albert, die met Swaantje ter Borg (de erfdochter) was getrouwd, op de boerderij gaan wonen.

Albert Jans Ter Borg komen we vaak tegen in het kerkelijk archief van Sellingen:

- Diaken; 18-11-1817 tot 1820
- Ouderling; 22-01-1825 gekozen
- Ouderling 17-01-1827 aftredend
- Kerkvoogd: 1822-1825 en 1832.
- Zitplaatsen in de kerk te Sellingen; Legersteden op het kerkhof aldaar.

21-11-1863 bij scheiding van bezit 3 zitplaatsen ter waarde van 100 gulden.

4) Hindrik Jans (Meijer)

Gedoopt 17-01-1779 te Sellingen, geboren te Ter Wisch. Overleden 07-11-1832 te Ter Borg, landbouwer aldaar, 53 jaar.

Op 30-04-1809 trouwde Hindrik Jans in Sellingen met Hinderkien Harms Twiest, gedoopt 24-10-1773 te Sellingen, overleden 23-01-1836 aldaar, 62 jaar. Dochter van Harm Hindriks Twiest en Geesje Pieters Wegman. Bij haar huwelijk woonde Hinderkien in Laude. Dit huwelijk bleef kinderloos.

Hinderkien betaalde op 08-01-1833 een gulden voor het doodlaken. Op 22-04-1835 hield ze boeldag. Naast veel landbouwgereedschap werden ook vijf koeien verkocht, zeven ossen, zes vaarzen en twee kalveren, acht vlegels, vijf turfvorken, twee karnen en het duurste object was een wagen, die 50 gulden opbracht en gekocht werd door Albert ter Borg. Totale opbrengst van de boedel was f 656, 25. →

Van Meijer naar Ter Borg & Hesse

voor de overzichtelijkheid zijn niet alle nakomelingen weergegeven!

Nalatenchap broers:
J. en A. ter Borg Stichting

Op de Algemene Begraafplaats van Sellingen rusten de nazaten van Jan Jurjens en Hebel Hoiting: de families Ter Borg en Hesse. Foto: Geert Volders.

5) Geert Jans (Meijer)

Geboren te Ter Wisch en op 1-12-1782 gedoopt te Sellingen. Overleden 30-07-1852 te Sellingen, 70 jaar. Geert woonde aan de Dorigweg. Op 13-10-1852 (not. archief Wedde 155), verkoop van akkers door de erfgenamen van Geert Jans Meijer. Totale opbrengst f 2.205,-. Geert bleef ongetrouwd.

Ook toen al hielp het als men op de juiste plaats en op de juiste tijd zijn kansen wist te grijpen

Nabeschouwing

Deze familiegeschiedenis laat zien dat er in het kerspel Sellingen mensen zijn geweest die vanuit hun eigen sociale laag zijn opgeklommen. Dit gebeurde natuurlijk niet alleen in Sellingen maar op heel Westerwolde. Ook toen al hielp het als men op de juiste plaats en op de juiste tijd zijn kansen wist te grijpen. Men was niet voor altijd tot dezelfde sociale laag veroordeeld.

Frappant is dat de verre nakomelingen van Jurjen Alberts en Janna Alberts Ter Borg er voor hebben gezorgd dat hun namen tot vandaag nog bekend zijn

om wat zij hebben nagelaten. De gebroeders Ter Borg en de gebroeders Hesse hebben geen nakomelingen voortgebracht, maar zij hebben voor hun nalatenschap een vorm weten te creëren om hun naam voor de toekomst veilig te stellen en de gebroeders Hesse hebben daarbij ook nog mogelijkheden geschapen om schenkingen te doen aan onder anderen culturele doeleinden waaronder bijdragen om publicaties over de lokale geschiedenis te bevorderen, voornamelijk in de dorpen Ter Apel, Sellingen en Vlagtwedde. Wilke en Roelf Hesse hebben de Stichting Gebroeders Hesse Fonds nagelaten. De gebroeders Jurien en Aike ter Borg hebben de J. en A. Ter Borg Stichting nagelaten. Deze stichting beheert hun grondbezit tot op de dag van vandaag. ■

Geraadpleegde literatuur en archieven

A. Buursma, *Wilke Roelf Hesse (1894-1987). Een biografische schets* (Groningen 1998).

R. Pinxterhuis, *Erf aan de A. Ter Borg, de Ter Borgen en de J. en A. ter Borg Stichting* (Assen 2012).

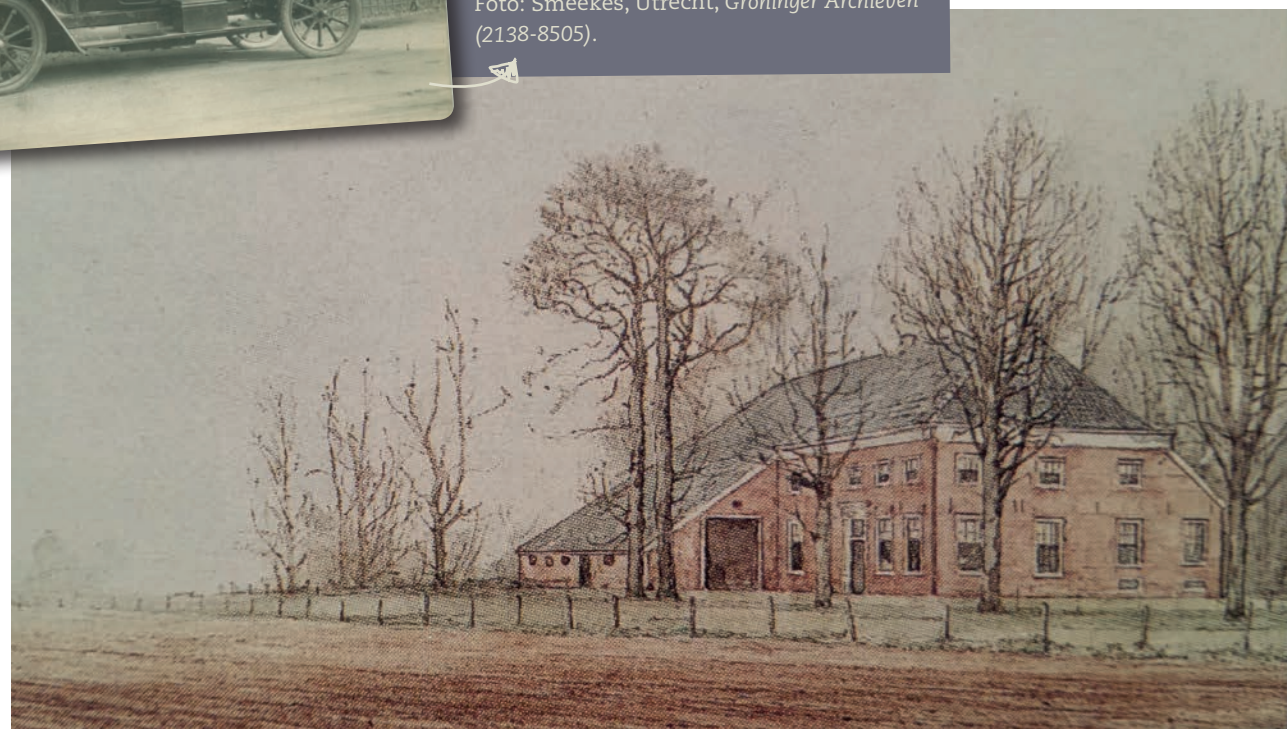
C.J. Wegman, *Westerwolders en hun woningbezit van 1568 tot 1829. Het kerspel Sellingen* (Enschede 1991).

Archief Nederlands Hervormde Kerk te Sellingen

- A. Kerkvoogdij: ontvangsten kerkrente 1770-1828
- B. Kerkvoogdij: kerkrente verschijnt op Middewinter 1759-1823
- C. Kerkvoogdij: Meigeld/Middewintergeld 1828-1846

Van links naar rechts: Wilke Hesse, chauffeur, Aike Ter Borg, Geert Trenning en Roelf Hesse op een onbekende locatie in een auto gefotografeerd. Foto: Smeeke, Utrecht, Groninger Archieven (2138-8505).

Het nageslacht van Jan Jurjens en Hebel Hoitingh boerden in de 19e eeuw eveneens op het Erve Ter Walslage. Deze aquarel is bekend geworden als achterzijde van de bekende 'Geschiedenis van Westerwolde', uitgegeven door de Stichting Gebroeders Hesse Fonds. Aquarel door Jouke Nijman.

Landschapsbiografie van Westerwolde: bron van informatie en inspiratie

door Geert Volders

Veel mensen die Westerwolde voor het eerst bezoeken, verwonderen zich over de schoonheid van het landschap. Een landschap dat zich kenmerkt door de intimiteit van beekdalen, hoevenzwermen en esdorpen. Tegelijkertijd kent Westerwolde ook de weidsheid van randveen- en heideontginningen en veenkoloniën. De gemeente Westerwolde vindt dat het verhaal van het landschap in 'onze' regio verteld moet worden. In opdracht van de gemeente en gesteund door meerdere projectpartners en fondsen, wordt nu gewerkt aan een landschapsbiografie waarin het verhaal van het landschap in Westerwolde wordt vertolkt.

Het verhaal van het landschap

Een landschapsbiografie kan omschreven worden als een rijk geïllustreerd verhaal waarin de ontstaansgeschiedenis van het landschap met een wetenschappelijke onderbouwing wordt beschreven voor een groot publiek. De biografie beschrijft de lange termijntoewijding van het landschap vanaf de periode van de ijstijden tot en met de huidige tijd. Aardwetenschappen, archeologie, cultuurhistorie, ecologie, maar ook thema's als infrastructuur en waterbeheer komen aan bod. In de afgelopen jaren hebben diverse regio's een eigen landschapsbiografie gekregen. Een bekend voorbeeld in onze regio is de in 2015 verschenen landschapsbiografie van de Drentsche Aa. Anders dan dit Drentse voorbeeld, zal in de Westerwoldse biografie ook aandacht zijn voor de toekomstperspectieven van het landschap. Jochem Abbes, Theo Spek, Geert Volders en Ruut Wegman werken als kernredactie samen met diverse auteurs (allen experts in hun vakgebied) aan de totstandkoming van de landschapsbiografie van Westerwolde.

Fundament voor de toekomst

Het klinkt misschien hoogdravend: de landschapsbiografie wil een kennisfundament vormen voor een duurzame toekomst van de landstreek. Dat zal onder meer gedaan worden door de toekomstperspectieven van het landschap te beschrijven. Dit zien we nu al in de opkomst van het toerisme. De landschapsbiografie leent zich er uitstekend voor om als fundament te dienen voor een reisgids of app die de toerist meeneemt op verkenning in de regio. Daarnaast kan de

landschapsbiografie een grote rol spelen in het onderwijs. Aardrijkskunde, geschiedenis en biologie dienen bij voorkeur te beginnen in de eigen leefomgeving. Dankzij de landschappelijke en cultuurhistorische gelaagdheid van Westerwolde is de regio hier bijzonder geschikt voor.

Publieksboek

De biografie is vooral bedoeld voor de bewoners van het landschap Westerwolde. Zij wonen en werken immers in dit bijzondere landschap. Daarom wil de redactie ook nadrukkelijk gebruik maken van de kennis in de regio. Onze Historische Vereniging kan daarbij als platform dienen. Daarnaast vormt de landschapsbiografie ook voor geïnteresseerden buiten de regio - toeristen, studenten, professionals - een prachtige kennismaking met Westerwolde.

Het is nog niet duidelijk wanneer het eindproduct gepresenteerd kan worden. Terra Westerwolda houdt u op de hoogte!

Dit artikel is gebaseerd op het projectvoorstel voor de landschapsbiografie van Westerwolde door Jochem Abbes, Theo Spek, Geert Volders en Ruut Wegman.

Ter Borg, bij Sellingen. De grote variatie en gelaagdheid van het landschap van Westerwolde, maken het gebied extra bijzonder. Foto: Geert Volders.

Uit de geschiedenis van Westerwolde

‘De opgeworpene dijck omtrent het clooster Ter Apel werde geperfecteert’

Aflevering 13

De ‘Resoluties’ en ‘Rekesten’ in de Groninger Archieven geven ons een beeld van leven en werk van Westerwolders in het verre verleden. Jan Huizing speurt de documenten op, vertaalt niet meer bekende woorden en geeft waar nodig een toelichting.

door Jan S. A. Huizing

Op dit kaartje uit 1820 is de leidijk (de slingerende lijn tussen Bourlange en Ter Apel) te volgen. Aangegeven zijn tevens een aantal doorgravingen en doorbraken. Ook een tweetal verleggingen in verband met een grensaanpassing zijn aangegeven. Kaart: Beeldbank Groningen, NL-GnGRA_817_2773.

7-5-1670 Jr. Berent Aldinga heeft de eed als drost van d'Heerlijkheid Wedde afgelegd. (Hij moet het huis te Wedde bezitten en bewonen) (-) uijt des Stadts cassa tot reparatie van geseide huis ende plantagie (tuinen) om het selve 2500 gulden geaccordeert (-).

11-10-1670 (-) (door de) Raadt van Staeten is (besloten) om de moerassen ende veenen omtrent de Bourtange, ter Apel ende elders soo veel doenlijk impassabel te maecken tot defensie van de provincie ende ingesetenen van dien, waertoe verplicht nodich sullen wesen enige huijsluijden om met schup en spade sulx t'effectueren (uit te voeren).

21-2-1671 Uit de inkomsten van het klooster Ter Apel zullen de volgende subsidies worden betaald: Als Joannes Meijer pastoor ter Apel, boven de behuisinge, hoven ende Landerien, tegenwoordigh jaarlijx vijff hondert gl., bij der selver successseurs (opvolgers) veer hondert gulden. Henricus Rudolphus Hovenbergh, pastoor tot Vrieschelo ontvangt 150 gl., zijn opvolger slechts 60 gld., Johannes Hommerickhuisen, pastoor tot Vlachtwedde 150 gl., zijn opvolger 110 gl., Adolpus Molanus, pastoor tot Sellinge 200 gl., ziin opvolger slechts 60 gl. Jan Eppens schoolmeester tot Wedde 52 gl., zijn opvolger 26 gl. Berent Gansevoort, opsichter op de passage omtrent het clooster nae Westphalen ende Drente, beurende jaarlijx een hondert dartigh gl., bij des selver successseur te genieten een hondert gl.

20-4-1671 D'h. heeren Borgemesteren ende Raadt bevinden ten dienste van den Lande nootwendich te sijn dat seeckere opgeworpene dijck omtrent het clooster Ter Apel tot stouwinge van het waeter aldaer werde geperfecteert ende verders nae het fort de Bourtange geextendeert (uitgebreid) om soo veel doenlijk de moerassen aldaer impassabel te houden.

11-12-1672 Omdat de inwoners van Bellingwolde nogal ver afwonen van Bourtange, hoeven zij daar in het vervolg niet meer te helpen bij het ijsvrij houden van de grachten. Ze moeten dat in het vervolg gaan doen bij Oudeschans.

15-3-1673 Op de requeste van Nanne Geerts glasmaeker van de Nieuwe Schans, om alhijr noch een tijdt lanck sijn ambacht te mogen exerceren (uitoefenen). Wordt goedgekeurd.

3-3-1674 Op de requeste van de ingesetenen van Bellingwolde ten eijnde die van Blijham neffens haer mogen waken ende op de wacht liggen om tijtlijx haer in voorvallende ongelegentheden te adsisteren. Burgem. en Raad autoriseren de richter Addens, om soo wanneer drie mans personen uit Bellingewolda om wacht te holden zullen worden gecommandeert, alsdan één mans persoon uit Blijham te doen opcomen.

Op diverse data in 1674 en 1675 verzoeken Menne Arents, Duiert Bonties en Lambert Elses tot Bellingwolde en de weduwe van Jan Ottens te Blijham remis (vermindering) van huur als meijer van het Clooster ter Apel.

Ook de inwoners van Nieuweschans vragen remis van de grondt pachten van hun huisplaatsen over 1672, 1673 en 1674. Hun verzoeken worden gedeeltelijk gehonoreerd.

Uit de inkomsten van het klooster in Ter Apel worden toelagen betaald aan de predikanten van Ter Apel, Vriescheloo, Vlagtwedde en Sellingen en de schoolmeester van Wedde. Hun opvolgers krijgen vaak een aanzienlijk kleiner bedrag.

17-2-1676 d'h: Heeren Borgemesteren ende Raadt hebben geresolveert (besloten), dat d'heeren Drost en van 't Oldampt ende Wedde alsmede d'Amptman van 't Gorecht ende het Clei-Oldampt op de tweede bank in de Noorder Kercke, naest de H: Heeren Borgemesteren ende Raadtsheeren sullen mogen zitten ende plaets nemen.

17-10-1678 Op de requeste van d'erfgenamen van wijlen Johannes Meijer predicant (te) Ter Apel, om te hebben versegelinge van verbeteringe door wijlen haer vaeder aen gemelte Clooster gedaen.

Met dank voor het bewerken van de afbeeldingen aan J.P. de Groot.

De kerkbank in de Nieuwe Kerk (voorheen Noorderkerk) te Groningen waar de drost en de richters van Westerwolde mochten zitten. Foto auteur.

Sanne Meijer Onderweg

De Joodse begraafplaats in de Maten

Ik ben mijn blog over Groningen begonnen in de overtuiging dat er dichtbij huis, in het 'bekende', altijd iets nieuws te ontdekken valt. Die overtuiging werd een tijdje geleden nogmaals bevestigd toen ik toevallig op een website stuitte die repte over 'een Joodse begraafplaats in De Maten'.

De Maten is een buurtschap ten zuiden van Ter Apel en ligt tussen Drenthe en Duitsland ingedrukt. Het is tevens de plek waar ik ben opgegroeid. Maar nog nooit eerder had ik van een Joodse begraafplaats in De Maten gehoord.

Dus trok ik gelijk mijn rubberlaarzen aan en trotseerde de kou. Ik was benieuwd waar de toegangsweg zou liggen, want ik moest er toch al talloze keren in complete onwetendheid aan voorbij gewandeld zijn. Na enig speuren vond ik het pad, dat langs het erf van een boerderij een akker in verdween. Het was trouwens niet zozeer een pad als wel een bandenspoor. Dankbaar keek ik naar mijn rubberlaarzen, die al snel diep in de modder verdwenen.

Eigenlijk precies te midden van de akker ontwaarde ik een verhoging in het landschap. Hoe dichterbij ik kwam, hoe duidelijker het werd. Een klein, vierkant heuveltje afgezet met houten paaltjes. Dat moest het begraafplaatsje zijn – eenzaam en alleen, als een klein eilandje in een zee van modder.

Er is geen enkele grafsteen bewaard gebleven op het heuveltje. In 2004 is er een steen geplaatst met daarop de woorden 'Beth Chajiem', wat Hebreeuws is voor 'Huis der Levenden'. Verder staat op de steen vermeld dat de begraafplaats tot 1870 in gebruik was.

Er is eigenlijk maar heel weinig bekend over dit plekje. Waarschijnlijk is de begraafplaats ingericht omdat de dichtstbijzijnde zich in Bourtange bevond en dus veel te ver weg was voor de joden uit Ter Apel en omgeving. Er woonde ook een aantal joden net over de grens met Drenthe. Dit veld in De Maten was dus de ideale plek: precies tussen Ter Apel en het Drentse Roswinkel in.

Roswinkel ontwikkelde zich in de loop van de negentiende eeuw echter tot een belangrijke spil in het regionale handelsnetwerk. Zodoende trok het dorp steeds meer joodse kooplieden aan en kreeg het een eigen begraafplaats. Het duurde niet lang en Ter Apel kreeg ook een joodse begraafplaats, op een bijzondere plek in de bossen. Zo raakte de begraafplaats van de Maten eigenlijk overbodig.

In 2004 werd de begraafplaats in De Maten door een groep vrijwilligers aan de vergetelheid onttrokken. Daar moeten we dankbaar voor zijn, want wat zou het jammer zijn geweest als dit bijzondere stukje historie verloren zou zijn gegaan.

En zo besluit ik mijn verhaal over wéér een mooie plek die – letterlijk – in mijn eigen achtertuin te vinden is. Daar word ik nu heel blij van!

Website Sanne Meijer Onderweg:
www.sannemeijeronderweg.nl

Fotografie: Herman Janssen.
Website: www.lichtenletter.com

Er is geen enkele grafsteen bewaard gebleven op het heuveltje

Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde

door Geert Volders

Ledenbijeenkomsten in Wedde en Sellingen (najaar 2017)

Op zaterdag 21 oktober kwamen we bijeen in De Voortgang in Wedde. De bestuursleden Jochem Abbes en Geert Volders verzorgden een duo-lezing met als titel 'Pro Libertate et Religione'. Vanuit een staatkundig en vanuit een religieus perspectief gaven zij een beschouwing op de situatie in Westerwolde gedurende de Tachtigjarige Oorlog.

De laatste ledenbijeenkomst in het jaar 2017 vond plaats op zaterdag 16 december in de Sprankel te Sellingen. Prof. Reinder Reinders besprak het werk van de 18e-eeuwse cartograaf Theodorus Beckerhing: de beroemde 'borgenkaart'. Reinders liet prachtige tekeningen en kaarten zien en hij ging uitvoerig in op de werkwijze van Beckerhing.

Professor Reinders met de in 2016 uitgegeven 'Atlas van Beckerhing'. Foto: Marten Fokkens.

Detail van een schets van Beckerhing, omgeving Veele. Uit: 'De Atlas van Beckerhing' (2016).

Van de bestuurstafel

Op 24 november vond een overleg plaats van bestuursleden van de Oost-Groninger Historische Verenigingen. Deze avond was bedoeld om ideeën uit te wisselen en onze kansen en problemen te bespreken. Er is onder meer gesproken over de mogelijkheden om een educatieproject te ontwikkelen, waarmee scholieren kennis opdoen van de regionale geschiedenis. De HVW onderzoekt of hier behoefte aan is in onze regio en hoe we hier vorm aan zouden kunnen geven. Het bestuur is voornemens de samenwerking met het Museum de Oude Wolden de komende periode voort te zetten. Dit willen we ook doen middels de 'Historische Avonden'. In het najaar van 2016 en 2017 werd deze lezingenreeks door vele belangstellenden bezocht.

Mijlpaal: 500 leden!

In het najaar van 2017 bereikten we als vereniging een mijlpaal toen we de heer Leutscher als 500e lid mochten verwelkomen. Secretaris Ina Middelkamp-Maarsingh mocht in het jaar 2017 maar liefst 70 nieuwe leden noteren. Het bestuur is er van overtuigd dat Terra Westerwolda, onze levendige website en de gezellige en tevens informatieve ledenbijeenkomsten een grote rol spelen in de verklaring voor deze stijging. Op naar een nieuwe mijlpaal!

Voorlopige agenda voor het voorjaar/zomer 2018

Zaterdag 24 maart 2018 in d'Ekkelkaamp te Onstwedde: Algemene Ledenvergadering en lezing.

Zaterdag 21 april Activiteit in het kader van 450 jaar inname Huis te Wedde

Zaterdag 16 juni 2018 in de Garnizoenskerk te Oudeschans: ledenbijeenkomst

Zie www.verenigingwesterwolde.nl voor de meest actuele agenda!

Lid worden van HVW en Terra Westerwolda thuis ontvangen? Dat kost slechts € 25,00 per jaar!

U krijgt dan niet alleen Terra Westerwolda drie keer per jaar thuisbezorgd, maar bent ook welkom op onze vergaderingen en bij interessante lezingen over de geschiedenis van Westerwolde. Jaarlijks wordt er voor leden ook een excursie georganiseerd.

Word daarom lid van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW)!

Dat kan via de website: www.verenigingwesterwolde.nl, maar u kunt ook contact opnemen met de secretaris, Ina Middelkamp-Maarsingh, Ter Apelkanaal Oost 126, 9563 RG Ter Apelkanaal, e-mail: middelkamp5@ziggo.nl, telefoon: 0599-412288. Bank HVW: NL80 RABO 0358 6060 63.

Historische actualiteiten

In deze rubriek wordt ingegaan op actualiteiten die betrekking hebben op de cultuur en historie van Westerwolde.

Tiendeveense oorlogsbarak verhuist naar Sellingerbeetse

De werkgroep Kamp De Beetse werkt hard aan de reconstructie van het voormalige werkkamp nabij Sellingen. Momenteel is op het voormalige kampterrein alleen de barak van de kampbeheerder te zien, maar daar komt verandering in. Een originele barak die nu nog in Tiendeveen (Drenthe) staat, zal tussen november 2018 en maart 2019 naar De Beetse worden gebracht. De barak was ooit onderdeel van een Joods werkkamp aldaar. De werkgroep Kamp De Beetse wil middels deze tweede barak de rol van de werkkampen in Westerwolde nog beter in beeld brengen.

Kamp de Beetse. Foto Geert Volders.

Werkgroep fotoboek Onstwedde

Een werkgroep bestaande uit negen personen is begonnen om een fotoboek samen te stellen over Onstwedde en de omliggende gehuchten. De eerste aanzet voor het maken van het boek kwam van twee leden van de werkgroep die een boekwinkel in Stadskanaal hebben en waar dikwijls de vraag kwam of er ook een fotoboek over/van Onstwedde is. Vanuit deze vraag is begonnen en zijn inmiddels de verzamelingen met oude Ansichtkaarten en foto's bij elkaar gebracht als eerste aanzet voor het fotoboek. Het is de bedoeling om eind 2018 het fotoboek gereed te hebben voor belangstellenden. Voor meer informatie namens de werkgroep: Jacco Pranger, 06-21831002 of pranger@nieuwbuinen.com.

De Dorpsstraat in Onstwedde, ca. 1905 op een Ansichtkaart. Collectie J. Pranger.

Agendatips:

Zaterdag 21 april 2018:

Herdenkingsactiviteit rondom de inname van Wedde (voorafgaand aan de Slag bij Heiligerlee) 1568-2018. Meer informatie op onze website!

Maandag 23 t/m vrijdag 27 april 2018:

Vijfdaagse themareis 'Reformatie, Oranje en Verlichting' o.l.v. Jochem Abbes naar Sachsen-Anhalt. Er zijn nog enkele plaatsen vrij! Informatie en opgave: K. Niemeijer te Sellingen, e-mail: niewolt@ziggo.nl of 0599-322352.

Stijgend bezoekersaantal MOW

Onze sponsor het Museum de Oude Wolden kon in 2017 een recordaantal van 6000 bezoekers verwelkomen. In 2018 wil het museum onder andere naar buiten treden met de werken van 'huisschilder' en voormalig inwoner van Bellingwolde Lodewijk Bruckman (1903-1995). Daarnaast wil het MOW de komende jaren nog meer aandacht schenken aan regionale kunstenaars en exposities die vertellen over de geschiedenis van Westerwolde.

Bezoek ook onze website voor meer historische wetenswaardigheden en het laatste verenigingsnieuws:
www.verenigingwesterwolde.nl.

Terra Westerwolda wordt mede mogelijk gemaakt door MOW
www.museumdeoudewolden.nl

